

Мукачівський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

Дипломна робота
ОС «Магістр»

**«Концертний виступ
як форма реалізації творчого потенціалу
школяра»**

виконала: студентка 2 курсу
Штефаньо Світлана Петрівна

Науковий керівник:
доцент **Теличко Віктор Федорович**

Рецензент:
Професор Львівської Національної музичної
академії ім. М.В.Лисенка
Соколовський Юрій Анатолієвич

Допустити до захисту:
завідувач кафедри музичного мистецтва
д. пед. н., професор Попович Н.М.
« ____ » _____ 2019 р.

Мукачівський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

ОС «Магістр»

на тему:

**«Концертний виступ
як форма реалізації творчого потенціалу
школяра»**

Виконавець: студент 2 курсу, групи ММ-2 м
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
Штефаньо Світлана Петрівна

Керівник доцент **Теличко Віктор Федорович**

Рецензент

професор Львівської Національної музичної
академії ім. М.В.Лисенка

Соколовський Юрій Анатолієвич

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження	
1.1. Сутність та структура поняття «творчий потенціал»	8
1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчого потенціалу учнів мистецьких шкіл	31
РОЗДІЛ 2. Методичні основи розвитку творчого потенціалу учнів – баяністів у класі спеціального музичного інструменту	
2.1. Діагностика стану сформованості психологічної готовності учнів – баяністів до концертного виступу	64
2.2. Концертний виступ як форма вияву творчого потенціалу учнів мистецьких шкіл	81
ВИСНОВКИ	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118

ВСТУП

Концертний виступ – прикінцевий і найважливіший елемент навчання музичному мистецтву, пов'язаний з реалізацією своїх творчих намірів на публіці. В музичній школі на всіх етапах навчання закладаються основи майбутньої професійної діяльності. Вчитель зі спеціальності має володіти теоретичними знаннями та навичками підготовки учнів до концерту, вміти залучити їх до концертного життя так, щоб це приносило задоволення і виконавцю, і публіці.

Як доводять сучасні дослідження, ситуація концертного виступу може надихнути учня до подальшої роботи, а може травмувати психіку. Відомо, що в результаті невдалих концертних виступів видатні музиканти та актори різних часів довгий час не могли побороти в собі страх сцени, серед них: В. Шекспір, П. Чайковський, І. Андронніков, К. Станіславський та ін. Не секрет, що внутрішні перепони, що виникли в результаті сильного негативного враження під час публічного виступу, стали причиною зміни професії для багатьох талановитих людей.

Кожен музикант на певному етапі свого шляху зіштовхується з проблемою сценічного хвилювання. Володіючи спеціальними знаннями та навичками саморегуляції, артист може повернути цю силу на користь виконанню, в цьому разі хвилювання переросте у натхнення.

Психолого-педагогічні аспекти підготовки учнів до концертних виступів висвітлюються в працях вітчизняних музикантів-педагогів Л. Баренбойма, Л. Когана, Г. Нейгауза, С. Савшинського, Ф. Ліпса, М. Давидова, та ін., а також зарубіжних – К. Мартінсена, Г. Клікштайна, Дж. Горрі та ін. Особливо серйозна зацікавленість цією темою виникла в галузі музичної психології. І хоча у працях відомих вчених розглядаються різні аспекти підготовки до концертних виступів, дана проблема залишається актуальною і для нинішніх дослідників.

У підготовці учнів мистецьких шкіл важлива роль відводиться ретельному відбору навчально-виконавського репертуару, який би сприяв

розвитку художньо-образного мислення юних музикантів. Робота учнів над музичним матеріалом повинна спрямовуватись на формування здатності до творчої інтерпретації художньо-образного змісту твору.

Сучасна наукова і методична література висвітлює різні аспекти процесу навчання гри на інструменті. Багатьма дослідниками розглядаються питання інноваційних підходів до вибору педагогами музичних творів для навчальної та концертно-виконавської практики учнів (І. Ростовська), врахування вікових особливостей виконавців у вивченні нотного тексту (В. Драганчук, Е. Черняк), дидактичної спрямованості композиторської творчості для дітей (А. Буклін, К. Івахова), національного музичного репертуару (Н. Зимогляд, І. Новосядла, У. Молчко, З. Юзюк).

Аналізу художньо-виховного впливу музично-педагогічного репертуару на дітей присвячені роботи В. Клима, Б. Милича, М. Різоля, М. Степаненка, О. Олійник, Б. Фільц. Науковці одностайно засвідчують, що нотна література для дітей має забезпечувати поетапне цілеспрямоване загальнохудожнє і спеціалізоване навчання. З. Юзюк відмічає, що цікавим напрямом творчості українських композиторів для молодих музикантів є опрацювання національного народного мелосу, яке «надзвичайно сприяє активізації роботи над художнім образом твору, оскільки зміст і текст використаної пісні нерідко відомий юному виконавцю з перших днів життя» [Юзюк, 110]. Таким чином, композиторське перетворення фольклорних джерел у музичних творах забезпечує не тільки національну спрямованість спеціальної початкової музичної освіти, але й забезпечує всебічний художньо-творчий розвиток учнів.

Опора на національний фольклор у вітчизняному музичному педагогічному репертуарі, започаткована М. В. Лисенком, надзвичайно плідно розвинулася у творчості українських композиторів ХХ - початку ХХІ століття.

Низку фортепіанних збірок створили В. Барвінський («Наше сонечко грає на фортепіані»), І. Беркович («12 п'єс для фортепіано на теми народних мелодій»), Ж. Колодуб («Весняні враження»), Н. Нижанківський («Фортепіанні твори для молоді»), Р. Никифорів («Наші веснянки»), М. Скорик («З дитячого

альбому»), Б. Фільц («Три п'єси для фортепіано на теми українських народних пісень»). Цей перелік можна було б доповнити окремими творами вітчизняних авторів, які майстерно використовували національні пісенно-танцювальні джерела у своїх композиціях, адресованих для навчання юних піаністів.

Як зауважив В. Барвінський, намір зв'язати українську дитину на початковому етапі освоєння гри на інструменті з українською мелодикою передбачає розвиток художнього смаку і образного мислення підростаючого покоління [1, 4]. Безумовно, національна характерність музики для дітей здатна формувати і виховувати морально-етичні цінності дітей та юнацтва [3].

Об'єктом даного дослідження є музично-виконавська діяльність учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів.

Предмет дослідження – обґрунтування специфіки творчого потенціалу та психологічної підготовки учнів мистецьких шкіл до сценічного виступу.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати наукову й методичну літературу з даної проблеми;
- розглянути психолого-педагогічні особливості формування психологічної готовності учнів до сценічного виступу;
- визначити психолого - педагогічні умови формування готовності учнів до концертної діяльності.

Основу дослідження складають наступні **методи**:

– *міждисциплінарної інтеграції* культурологічних, мистецтвознавчих та музикознавчих концепцій у контексті дослідження художньо-естетичної діяльності та обґрунтуванні виконавських і педагогічних принципів підготовки учнів – баяністів до концертного виступу, вивчення та узагальнення педагогічного і виконавського досвіду з проблеми, що вивчається;

– *порівняльного аналізу та синтезу* для виявлення загальних та відмінних рис у психолого – педагогічних, методико-виконавських проблемах виявлення, розвитку і вдосконалення творчого потенціалу, підготовки та концертного виступу учня;

– *історичного аналізу* при розгляді еволюції виконавсько – педагогічного досвіду з проблем творчого потенціалу та підготовки учня до концертного виступу.

Практичне значення дослідження результати магістерської роботи можуть бути використані у навчальному процесі початкових закладах мистецької освіти; у практичній музично-педагогічній діяльності викладачів-інструменталістів а також студентами вищих мистецьких закладів освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювались на всеукраїнській науково-практичній конференції « **Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів**» (Мукачєво,16-17травня,2019 С.646-647)

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, двох підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

Повний обсяг магістерської роботи – 125 сторінок, основний зміст дослідження викладено на 100 сторінках, список використаних джерел включає 103 позиції. .

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблему концертного виступу учня-баяніста як форму реалізації творчого потенціалу школяра, переконуємось в багатоманітності факторів та поліваріантності реалізації досягнутого учнем творчого результату в умовах емоціогенного стресу під час сценічного виступу.

Під час концертного виступу учня-баяніста максимально реалізується весь позитивний багаж педагогічно-виконавських напрацювань з однієї сторони; разом з цим враховуючи неповторність кожного виступу, індивідуальні особливості кожного учня, не повторюваність концертних програм, умов виступу, різниці у складі слухачів та багато інших факторів, можна стверджувати, що концертний виступ – це феномен, що на сьогоднішній день вивчений недостатньо, і, безумовно, потребує подальшого глибокого аналізу, систематизації, поповнення новими експериментальними даними.

Особливо важливим фактором успішної реалізації в повному обсязі творчого потенціалу в умовах концертного виступу є сценічне хвилювання.

На сьогоднішній день тема сценічного хвилювання так само актуальна, як і 500 років тому, коли почали з'являтися перші праці в даній галузі. Сценічне хвилювання є основою для розвитку емоційного інтелекту музиканта-виконавця, а типи сценічного хвилювання зумовлюють напрямки методичної роботи по його подоланню. У випадках, коли причиною сценічного хвилювання є надмірно лабільні емоційні процеси, необхідні практики самостереження та саморефлексії, методики з окультурення емоційної сфери.

У випадках, коли на підставі сценічного хвилювання лежать: страхи заниженої оцінки, поведінкові комплекси і установки, що стримують і блокують емоційні прояви учня-музиканта, необхідні методики роботи, що посилюють свідому частину психіки, переводять учня з пасивної в активну життєву позицію. Методики напрацювання соціально адаптивних поведінкових програм, тілесно орієнтовані практики. При навчально-виховному процесі важливо враховувати психологічний тип особистості учня. Для подолання

надмірного сценічного хвилювання необхідні методики розвитку не тільки емоційної сфери особистості, а також когнітивних і вольових процесів.

Одним з факторів формування позитивного сценічного емоційного стану є здатність розкритися на надсвідомі складові творчого процесу. У роботі з дитиною, для отримання тривалого позитивного ефекту, необхідно спільна участь викладача, батьків і психолога.

Концертне виконання є важливим підсумком тривалої копіткої аналітичної та роботи за інструментом. Тому перед концертом викладач часто влаштовує прослуховування з участю колег, інших учнів, генеральну репетицію виступу, тобто «малий концерт», з подальшим розбором – що вдалось, а що ні. Це дуже правильно і сприяє кращій підготовці учня до публічного виступу, а також виробленню сценічної витримки, психологічної загартованості.

Кожен вивчений музичний твір – це новий музикантський досвід, і це своя історія виконань, адже кожному учневі варто виступити не тільки перед екзаменаційною комісією, що є обов'язковим елементом навчання, але і перед рідними, і в якомусь публічному концерті. Кожного разу виконання одного і того ж твору буде дещо відрізнятись.

Вся робота музиканта над твором спрямована на те, щоб воно як найкраще звучало в концертному виконанні. Вдале, яскраве, емоційно наповнене і в той же час глибоко продумане виконання, завершує роботу над твором, завжди буде мати важливе значення для учня, а іноді може виявитися і великим досягненням, свого роду творчою віхою на певному щаблі його навчання.

Отже, специфіка підготовки учня до концертного виступу є важливою для музиканта.

Робота по підготовці учнів музичних шкіл до концертних виступів має вестись систематично на кожному уроці. Протягом навчання в початковому музичному навчальному закладі майбутні музиканти набувають першого досвіду участі у публічних заходах та отримують знання, що будуть необхідними для них на шляху до професійності. Вироблення правильного

відношення, корисних звичок, розуміння єдності процесу підготовки та презентації музичних творів буде запорукою стабільності та успішності їх виконавської діяльності.

Є певні шляхи і засоби, а то й повної нейтралізації різноманітних «витрат» естрадних стресів. Уміло і старанно проведена підготовка музиканта до публічного виступу, володіння механізмами психологічної саморегуляції, сценічний досвід минулого і інші – усе це має досить велике значення, дозволяючи стверджувати, що спроби покінчити з проблемою сценічного хвилювання зовсім не безперспективні.

Психологічна підготовка учня до виступу має не менше значення, ніж професійно-виконавська підготовка як така - в цій позиції сходиться переважна більшість викладачів. Уся десятилітня робота, проходить «випробування на міцність» за умов публічних виступів; лише вона визначає і засіб вивчення матеріалу, і рівень обдарованості виконавця, та її психологічну стійкість, й багато іншого. Звісно, не можна ставити знак рівності між успішністю того чи іншого відкритого виступу музиканта-виконавця і його музичними здібностями. Можливі ситуації, коли щедро обдарований учень терпить через ті чи інші причини сценічне фіаско; можливі й такі ситуації, коли непогано себе показати може учень дуже яскравої обдарованості, сценою перевіряються, як говорилося, геть усі: і комплекс природних музично-виконавських даних, і «технічний» потенціал, і стійкість психіки, та інших.

Підготовка учнів музичних шкіл до концертних виступів має ґрунтуватись на загальних принципах теорії вольової регуляції поведінки в умовах стресових ситуацій, що включає три фази: мотиваційний стан, вольовий стан, післястресовий стан.

Робота з формування в музиканта-виконавця сценічної стійкості повинна, у принципі, вестися з дитинства. Існує думка, що музикант-виконавець, який з дитинства володіє професійно-психологічною стійкістю, надалі простіше справляється з естрадним хвилюванням.

До цього сценічного виконання слід прагнути з перших уроків, від початку над музичним твором. Сценічність – це передусім внутрішня схвильованість, внутрішній запал, відчуття святковості моменту, радості від того, що виконавця слухають.

Учні, зазвичай, хвилюються на початковій стадії, приносячи вперше твір на урок педагогові. Певною мірою клас стає сценою виступу, а педагог – слухачем, причому найсуворішим, компетентним, все розуміючим слухачем. Хвилювання, що охоплює учня на той час, щодо справи, має саме психологічний зміст, психологічну природу, як і сценічне хвилювання. Інша річ, це важливо не «перегоріти» емоційно і психічно до від виходу учня на сцену. Виконання має поєднуватись із роботою - кропіткою і ретельною; моменти емоційного сплеску з ретельним професійним аналізом дій. Лише у цьому разі не буде дисбалансу у той чи інший бік, лише за такої умові виконавець буде суттєвим і емоційно і професійно-технічно готовий до зустрічі зі слухачами.

Знання психічних (індивідуально-особистих) і фахових властивостей учня у тих взаємозв'язках і залежностях абсолютно необхідні педагогові у проведенні оптимальних шляхів та способів поведінки до концертних виступів. Діагностика характеру дитини, внутрішніх станів, індивідуальних реакцій тієї чи іншої ситуації сприяє правильного вибору психологічної стратегії і тактики педагога у найбільш важливі моменти життя його підопічного. Така робота, має проводитися і у школах, і в коледжах, і у вузах, словом, на всіх етапах професійної біографії майбутнього виконавця.

Виступи корисні на всіх етапах навчання (з покращеним репертуаром). Виступи тонізують учнів, активізують самостійну роботу, виявляють колективно недоліки занять, вчать виконавців реалізовуватися художньо, долаючи концертний стрес, максимально реалізовуючи свій творчий потенціал на стадії концертного виступу.

Використання новітніх технологій в навчанні гри на інструменті - це аксіома, що не вимагає доведення. Характер індивідуальних занять сприяє

гнучкому, диференційованому і планомірному розвитку тих чи інших сторін індивідуальності студента, дозволяє варіювати та змінювати методи роботи в процесі навчання. Навчальний музичний матеріал лишається майже незмінним, проте інноваційні тенденції виявляються в різних аспектах його творчого обміркування.

Використовуючи інноваційні технології навчання у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця, викладачі мистецьких шкіл вирішують наступні проблеми:

застосування інноваційних технологій для оптимізації навчального процесу;
розвиток творчих здібностей у процесі формування виконавської культури студентів;

виховання особистості засобами музичного розвитку, здатність до самореалізації в професійній галузі;

Формування творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва засобами інноваційних технологій навчання – це:

- використання інтеграції дисциплін музично-теоретичного та виконавського циклів;

- впровадження активних форм навчання, що потребують від студентів креативного мислення та нового бачення музично-педагогічного репертуару, а саме:

- створення музичних казок і музичних композицій; складання бесід і мультимедійних презентацій до музичних творів;

- створення проблемно-пошукових ситуацій при вивченні творів до педагогічної практики;

- використання електронних музичних інструментів.

Вище викладені компоненти використовуються викладачами основного музичного інструменту як окремі складові занять, так і в позааудиторній роботі, сприяють формуванню та розвитку виконавських професійних навичок.

Головне завдання викладача інструментального циклу полягає в тому, щоб підготувати спеціаліста, який здатен до творчого спілкування з мистецтвом.

Свобода в судженнях і відповідях, творча активність та ініціатива учня, задоволеність від спільних знань виникають саме завдяки розумінню музики.

Індивідуальне заняття є само по собі інтерактивним, тому що спілкування між викладачем та учнем і власне творчий процес відбуваються паралельно.

Заняття з баяну - це не тільки гра певної програми, а і читання з листа, імпровізація, вивчення теоретичного матеріалу (музичні терміни, визначення жанру, стилю, створення певного настрою, аналіз характерних ознак).

Серед нових моделей навчання найбільш повно відповідає специфіці музики проблемно - творчий метод, що синтезував проблемне і креативне навчання. Викладачами використовуються творчі завдання як складові проблемно-творчого методу:

«реалія-фантазія» - доповнити образ; створити музичний образ - ілюстрація.

Цей метод стимулює сприйняття музики, підвищує рівень музичної культури;

метод словесної інтерпретації музичного образу;

метод художнього порівняння.

Усі сучасні методики, при всій їх відмінності, спрямовані на розвиток інтелектуально- творчої особистості.

Поетапна робота над музичними творами, основана на запропонованих методах, сприяє ефективному розвитку виконавських і творчих здібностей та допомагає студенту успішно здійснювати самостійне вивчення музичного матеріалу.

Безсумнівно, однією з умов успішного навчання на заняттях музики є застосування технологічних засобів навчання (комп'ютер, музичний центр, CD-програвач, синтезатор). Досягнення технічного прогресу відкрили значні перспективи у навчальній діяльності музикантів, створили умови для модернізації музичної освіти.

Отже, використання інноваційних технологій в освітньому процесі забезпечує формування творчої особистості, дає змогу виховувати майбутніх

спеціалістів з новим педагогічним мисленням, здатних до прояву творчої індивідуальності в художньо-виконавській та навчально-виховній роботі.

Безсумнівно, однією з умов успішного навчання на заняттях з баяну є застосування технологічних засобів навчання (комп'ютер, музичний центр, CD-програвач, синтезатор). Досягнення технічного прогресу відкрили значні перспективи у навчальній діяльності музикантів, створили умови для модернізації музичної освіти.

Зазначені перепони на цьому шляху необхідно долати на попередніх етапах роботи, починаючи з вибору твору, попереднього його аналізу, вивчення напам'ять, досягнення технічної досконалості виконання, створення художньої цілісності твору. На кожному з етапів викладач повинен враховувати особистість учня й використовувати арсенал методичних засобів, які рекомендовані дослідниками або стали надбанням власного досвіду.

До виступу на концертній естраді учня потрібно готувати заздалегідь, виділяючи специфічні для кожного етапу моменти: звикання до сцени й загостреної уваги слухачів, уміння розподіляти увагу й досягати внутрішньої зосередженості, зіставлення внутрішнього уявлення та бажаного зовнішнього результату. Аналогічним чином слід організовувати й післяконцертний період, аналізуючи його результати й роблячи відповідні висновки.

І якщо викладачеві вистачить терпіння, працьовитості, знання не тільки музичного матеріалу, але й вікових та індивідуальних особливостей учня, його психіки, то вивчення музичного твору стане яскравим цікавим виступом, почуттям задоволення. Психологічний аспект цієї проблеми розглядається у зв'язку з віковими особливостями маленьких артистів-музикантів.

Отже, на основі дослідження технологій підготовки музикантів-інструменталістів до прилюдних виступів у теорії та методиці навчання музики зазначимо, що провідне місце відводиться наступним засобам поліпшення відтворення матеріалу:

обґрунтуванню інтерпретації творів під час підготовки до заліку, екзамену, концерту тощо;

усвідомленої попередньої роботи над свободою ігрового апарату;
віри виконавців у власну індивідуальність і неповторність;
раціонального застосування найважливіших властивостей уваги;
регулярності публічних виступів;
орієнтування на реалізацію художньо-образного змісту творів;
усунення дефіциту інформації інструменталістами;
застосування прояву чотирьохвекторної завадостійкості.

Творчий потенціал учня музичних шкіл - складний індивідуалізований динамічний феномен, що потребує уважного вивчення, правильного визначення, підбору індивідуальних методів його розвитку, вдосконалення і максимально можливої реалізації в умовах концертного виступу як кінцевого етапу вивчення та відтворення музичного твору.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>